

RECENZJA

Filip Kubiaczyk, *Cesarz Karol V. Klęska polityki, triumf idei*

Napoleon V, Oświęcim 2017, 245 s.

ISBN: 978-83-658-5500-8

Filip Kubiaczyk jest profesorem w Zakładzie Badań Diachronicznych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Oprócz tego stanowiska pełni funkcję członka w radzie naukowej dyscypliny historia i w radzie Wydawnictwa Naukowego UAM. Jest także sekretarzem czasopisma „Studia Europaea Gnesnensia”. W swoich badaniach skupia się na iberyjskim i iberyjsko-amerykańskim obszarze kulturowym, a przede wszystkim na takich zagadnieniach, jak: aktywność międzynarodowa Hiszpanii wczesnonowożytnej, problemy tożsamości we współczesnej Hiszpanii, kolonializm i postkolonializm w Ameryce Łacińskiej czy kwestie relacji między płcią a władzą. Takie szerokie spektrum zainteresowań doprowadziło Filipa Kubiaczka do napisania bardzo ciekawej pozycji związanej z koncepcjami politycznymi cesarza Karola V Habsburga.

Okres panowania cesarza Karola V przypadł na pierwszą połowę XVI w. Był to czas, kiedy Europa powoli zaczynała odchodzić od postaw i idei powstałych w średniowieczu i wchodziła w rodzący się wówczas renesans. Jak zauważa Filip Kubiaczyk: „Dotychczasowa średniowieczno-chrześcijańska cywilizacja (*Christianitas*) zaczęła ustępować nowej cywilizacji nowożytnej, identyfikowanej z ideą Europy. Sam Karol V z racji pełnienia funkcji cesarza Świętego Cesarstwa Rzymskiego i króla Hiszpanii znalazł się w samym centrum tych przemian, będąc ich aktywnym kreatorem” (s. 10).

Omawiana książka nie jest zwykłą biografią cesarza Karola V Habsburga. Autor odchodzi od utartego schematu przedstawiania dziejów, zrywa z ich prezentowaniem chronologicznym i systematycznym. Wszelkie wydarzenia – czy to polityczne, czy militarne, czy też dynastyczne – zostały ukazane w taki sposób, aby można było zrozumieć proces kształtowania się idei imperialnej Karola V.

Książka składa się ze wstępu, wprowadzenia, pięciu rozdziałów, epilogu, zakończenia, bibliografii, streszczenia w języku angielskim oraz indeksu osobowego.

Cesarz Karol V nie doczekał się jeszcze pełnej biografii sporządzonej przez polskich badaczy. Można jedynie znaleźć prace tłumaczone na język polski, m.in. Karla

Brandiego¹ czy Manuela Fernández de Álvarez², dlatego praca Filipa Kubiacyzka jest bardzo ważna. Jest ona jedną z pierwszych o tej tematyce w polskiej historiografii i otwiera drogę do szerszych badań nad dziejami i polityką Karola V innym historykom. W związku z nielicznymi pozycjami w języku polskim autor posiłkował się przede wszystkim źródłami i różnego rodzaju opracowaniami w językach obcych, przede wszystkim w języku hiszpańskim. Poza przeanalizowaniem licznych prac drukowanych przeprowadził także kwerendę w hiszpańskim Archivo General de Simancas, gdzie udało mu się znaleźć materiały do swojej pracy.

W rozdziale pierwszym – *Habsburskie korzenie Karola* – autor skupia się na opisie poszczególnych przodków Karola V, którzy przyczynili się do zapoczątkowania i późniejszego wzrostu potęgi dynastii Habsburgów. Dlatego też historyk rozpoczął swoją narrację od przedstawienia postaci Rudolfa I, jego polityki gospodarczej i konfliktu z Przemysławem Ottokarem II. Z racji tego, że po śmierci Rudolfa Habsburgowie utracili koronę cesarską, Filip Kubiacyzk przechodzi do opisu osoby Fryderyka III, który po 150 latach objął tron cesarski, i opisuje jego zatarg z Maciejem Korwinem. Po Fryderyku III autor dochodzi do postaci Maksymiliana I, rozpoczynając wywód od opisu jego „lat flamandzkich”, a kończąc na polityce zagranicznej. Pod koniec omawianego rozdziału Kubiacyzk przedstawia okoliczności, które towarzyszyły narodzinom Karola V w Gandawie, oraz skupia się na wykazaniu jego pochodzenia.

W rozdziale drugim – *Formowanie imaginarium politycznego Karola* – zostały przedstawione lata dorastania Karola na dworze Małgorzaty Austriackiej oraz jego pierwsze lata panowania jako władcy Niderlandów i Księstwa Burgundii. Autor przedstawił także wpływ, jaki miał wyrzecz na młodego Karola Erazm z Rotterdamu, oraz skupił się na opisie stosunków politycznych między Filipem Pięknym a Ludwikiem XII. Dalej został ukazany „portret psychologiczny” Karola V na podstawie kronik sporządzonych przez Laurenta Vitala i Alonsa de Santa Cruz. Na koniec rozdziału natomiast Filip Kubiacyzk sam podejmuje się stworzenia – opierając się na zebranych i przedstawionych materiałach – takiego „portretu psychologicznego” cesarza. Stawia on tezę, że źródeł osobowości Karola V należy szukać przede wszystkim w kulturze burgundzkiej (s. 51).

Rozdział trzeci został zatytułowany *Hiszpańska sukcesja*, a autor skupia się w nim na przedstawieniu sukcesji dynastycznej oraz okoliczności przejęcia władzy przez młodego Karola, wskazując przy tym na działania Ferdynanda Aragońskiego. Ustosunkowuje się również do głoszonych przez niektórych historyków koncepcji o zamachu stanu, w wyniku którego Karol miał rzekomo objąć tron w Hiszpanii. W dalszej części rozdziału historyk opisuje genezę renesansu, przeciwstawiając go średniowieczu i religii. Stara się przy tym jednak odwoływać do specyfiki i uwarunkowań renesansu hiszpańskiego pod koniec XV

¹ K. Brandi, *Cesarz Karol V. Powstanie światowego imperium*, tłum. M. Młynarz, Oświęcim 2016.

² M.F. Álvarez, *Cesarz Karol V*, tłum. J. Antkowiak, Warszawa 2003.

i na początku XVI w. Kubiaczyk przypisuje szczególną rolę wpływowi erazmianizmu na tamtejszą kulturę, opisując jego rozkwit, ale i sięgając do czasów upadku.

W rozdziale czwartym – *Wokół idei imperialnej Karola V* – autor zajmuje się zakrojonym na szerszą skalę przedstawieniem idei politycznej, którą cesarz Karol V starał się wprowadzić w życie za swojego panowania. Na początku zostają wyjaśnione takie sprawy jak funkcjonowanie idei uniwersalnej w Europie oraz dokonane porównanie polityki imperialnej w czasach średniowiecza i nowożytności. Po zapoznaniu czytelnika z głównymi zagadnieniami, które będą poruszane na dalszych stronach rozdziału, autor opisuje dojście Karola Habsburga do godności cesarskiej, polemizując przy tym z André Clotem na temat okoliczności, które temu towarzyszyły. Historyk następnie przechodzi do opisu kręgów dworskich, które miały wpłynąć na kształtowanie polityki Karola V. Pierwszy z nich skupił się, zdaniem autora, wokół kanclerza Gattinarry, który miał namawiać cesarza do utworzenia monarchii uniwersalnej, natomiast do drugiego należeli sekretarz cesarski Alfonso de Valdés oraz ojciec Antonio de Guevara, zwolennicy monarchii chrześcijańskiej – *Universitas Christiana*. Autor w trakcie swojego wywodu stara się także udowodnić, że teza Karla Brandiego o tym, jakoby Karol V miał czerpać z pomysłu kanclerza Gattinarry dotyczącego monarchii uniwersalnej, jest nieprawdą. Zauważa on również, że w polityce Karola występował swoisty dualizm, który wynikał ze ścierania się tych dwóch koncepcji. Erazmiańska idea jedności chrześcijańskiej konfrontowała się z naznaczoną hiszpańskim mistycyzmem ideą obrony wiary (s. 124). Na końcu rozdziału zostaje przedstawiona racja stanu, którą miał się kierować Karol V jako cesarz.

Rozdział piąty ma tytuł *Europa vs. Christianitas*. Autor opisuje w nim formowanie się nowożytnej koncepcji Europy z uwzględnieniem polityki Karola V. Przedstawia również bliżej czytelnikowi postać lekarza i humanisty Andrésa Laguny i jego pomysł jedności europejskiej na bazie wspólnej kultury. Dalej Filip Kubiaczyk opisuje szerzej zagrożenia dla chrześcijańskiej cywilizacji występujące w pierwszej połowie XVI w. Do takich zaliczył przede wszystkim agresywny nacjonalizm francuski, wojny religijne w Niemczech oraz ekspansję islamu w Europie. Historyk prezentuje także stosunek cesarza do państw jagiellońskich oraz Nowego Świata.

W epilogu Filip Kubiaczyk dochodzi do ciekawych wniosków. Stwierdza on, że karo-lińska idea jedności chrześcijańskiej była w istocie ideą europejską, gdyż odnosiła się do rzeczywistości politycznej Europy (s. 197). Karol V miał być w pewnym sensie prekursorem idei jedności europejskiej. Na potwierdzenie swojego zdania autor opisał tworzenie się poszczególnych wspólnot w Europie na przestrzeni dziejów.

Filip Kubiaczyk postawił sobie bardzo ambitny cel, jakim było przedstawienie kształtowania się idei imperialnej cesarza Karola V. Wywiązał się z tego zadania bardzo dobrze. Na kolejnych stronach swojej pracy autor postawił wiele ciekawych tez, które podparł bardzo sensownymi argumentami. Kubiaczyk prowadził także zdecydowaną polemikę z badaczami, którzy często przedstawiali krzywdzącą retorykę wobec cesarza.

Niestety książka nie uchroniła się od pewnych braków. Jest ich jednak niewiele i w żaden sposób nie wpływają na pozytywną ocenę pracy. Przede wszystkim autor mógłby przeprowadzić dodatkowe kwerendy archiwalne, które nie ograniczałyby się jedynie do Hiszpanii. Karol V nie był w końcu tylko królem Hiszpanii, ale przede wszystkim także cesarzem Świętego Cesarstwa Rzymskiego, imperium, nad którym nigdy nie zachodziło słońce. Stąd warto byłoby również pochylić się nad innymi archiwami europejskimi, jak np. Haus-, Hof- und Staatsarchiv w Wiedniu. Dodatkowo w książce powinny znaleźć się ilustracje, których niestety zabrakło. Autor dokonuje opisu różnych dzieł sztuki (s. 49-50, 212) bez ukazania grafik je przedstawiających. Niewątpliwie stanowiłoby to duże ułatwienie dla czytelnika w zapoznaniu się z przywołanymi przez historyka obrazami i ułatwiłoby ich ewentualne głębsze zrozumienie.

Podsumowując recenzję książki Filipa Kubiaczyka, można stwierdzić, że w ręce historyków została oddana bardzo cenna monografia. Niewątpliwie brakowało takiej w polskiej historiografii. Autor wykazał się dużą znajomością tematu oraz opanowaniem wykorzystanego warsztatu źródłowego. Pozostaje mieć nadzieję, że nie poprzestanie on na tej jednej publikacji i będzie dalej pogłębiał swoje zainteresowanie osobą cesarza Karola V Habsburga.

Patryk Olszak